

9. Географическо-статистический словарь
10. Державний архів Харківської області (далі – ДАХО). – Ф. 45. – Оп. 1. – Спр. 677; Сборник сведений по России за 1884 – 1885 гг. – СПб., 1887; Харьковский календарь за 1894 год. – Харків, 1895.
11. РНБ. – Ф. 600. – Спр. 1674.
12. Державний архів Чернігівської області (далі – ДАЧО). – Ф. 145. – Оп. 6. – Спр. 158.
13. РНБ. – Ф. 600. – Спр. 1637.
14. ДАЧО. – Ф. 128. – Оп. 1. – Спр. 14460.
15. Географическо-статистический словарь
16. ДАХО. – Ф. 45. – Оп. 1. – Спр. 440; Спр. 668.
17. РНБ. – Ф. 600. – Спр. 1725.
18. ДАЧО. – Ф. 128. – Оп. 1. – Спр. 14460.
19. ДАХО. – Ф. 45. – Оп. 1. – Т. 2. – Спр. 1650; 20. РНБ. – Ф. 600. – Спр. 1637.
21. ДАЧО. – Ф. 128. – Оп. 1. – Спр. 14460.
22. Записка сенатора А. Половцова о состоянии общественного управления в городах Черниговской губернии. – СПб., 1882. – Ч. I. – 503 с.; 23. ДАХО. – Ф. 45. – Оп. 1. – Спр. 1316; Спр. 1650.
24. РНБ. – Ф. 600. – Спр. 1646.
25. Фесенко И.О. Меры к улучшению организации городских общественных управлений // К вопросу о реформе городских общественных управлений. В 2 ч. – Харків, 1890. – Ч. I. – 166 с.
26. ДАХО. – Ф. 45. – Оп. 1. – Т. I. – Спр. 440; ДАЧО. – Ф. 128. – Оп. 1. – Спр. 14460.
27. ДАХО. – Ф. 45. – Оп. 1. – Спр. 443; РНБ. – Ф. 600. – Спр. 1674.
28. ДАЧО. – Ф. 128. – Оп. 1. – Спр. 14460.

Никитин Ю.А. ФОРМИРОВАНИЕ ОРГАНОВ ГОРОДСКОГО САМОУПРАВЛЕНИЯ В ЧЕРНИГОВЕ И ХАРЬКОВЕ В СООТВЕТСТВИИ С ПОЛОЖЕНИЕМ 1870 Г.

Автор анализирует процесс формирования органов городского самоуправления во времена действия Положения 1870 г. в Харькове и Чернигове, обращает внимание на участие представителей различных социальных групп и конфессий в деятельности органов самоуправления.

Ключевые слова: городские реформы, органы городского самоуправления, ценз, избирательная система, налогоплательщики, избиратели, думы, управы.

Nikitin Y.A. THE FORMATION OF MUNICIPAL SELF-GOVERNMENT BODIES ACCORDING TO THE STATUTE OF 1870 IN KHARKOV, CHERNIHIV

The author analysis the process of forming municipal self-government bodies during the functioning of Statute 1870 in Kharkov, Chernihiv and pay attention about the different social stratum members' activity and religions in the operation of municipal institutions.

Key words: local reform, municipal self-government bodies, qualification, voting system, voters, taxpayer, council.

УДК 902 (474.3:477) «1896»

І.С. Романенко

Х РИЗЬКИЙ АРХЕОЛОГІЧНИЙ З'ЇЗД 1896 РОКУ І УКРАЇНА

Стаття присвячується дослідженню процесу організації та проведення X загальноросійського археологічного з'їзду 1896 року в Ризі та впливу цього наукового форуму на загальну картину розвитку науки зазначеного періоду.

Ключові слова: археологія, археологічний з'їзд, археологічні експонати, наукові товариства.

Друга половина XIX ст. є важливим періодом становлення і розвитку національних історичних та археологічних наукових шкіл. Важливу роль у цих процесах відіграли загальноросійські археологічні з'їзди. Їхні завдання визначив граф О.С. Уваров – ініціатор і перший організатор: обговорення та вирішення загальними зусиллями актуальних питань російської (і української як її складової) історичної науки в широкому значенні останньої; виявлення нових актуальних питань для обговорення; поширення інтересу серед відповідних

.....
кіл до минувшини; дослідження та зберігання пам'яток минулого; сприяння виникненню наукових громадських організацій тощо.

Ми переконані, що без вивчення наукових результатів загальноросійських археологічних з'їздів загальна картина розвитку науки зазначеного періоду була б неповною. Сучасна українська історіографія частково заповнила прогалину у цій царині. Публікації С. Заремби [3], О. Каковкіної [5], А. Кучеренка [6] та О. Павлової [8] переконують нас у важливому значенні археологічних з'їздів для становлення й розвитку української історії та спеціальних історичних дисциплін (археології, нумізматики, сфрагістики тощо). Не заперечуючи цих висновків, принагідно зазначимо, що географічно ці дослідження не виходять за межі проведення з'їздів на території України (3, 11 – Київ, 6 – Одеса, 12 – Харків, 13 – Катеринослав, 14 – Чернігів). Окрім того, дослідження представництва української науки на таких форумах в етнічно неукраїнських землях, вивчення найрізноманітніших аспектів їхньої наукової діяльності, опрацювання на сучасному рівні результатів багаторічної праці українських дослідників з пошуку, збирання, вивчення й охорони українських пам'яток має виняткове як наукове, так і практичне значення. У своєму кінцевому результаті воно відкриє можливість відтворення маловідомих сторінок історичної науки і культури, дозволить виробити конкретні рекомендації щодо застосування кращого досвіду, набутого у другій половині XIX – на початку XX ст., в умовах сучасності.

Усі ці фактори визначають актуальність даної теми дослідження. Актуальність посилюється й недослідженістю теми в українській історіографії.

Представлена стаття є спробою поліпшити стан наукової розробки цієї тематики шляхом відображення процесу організації та проведення X загальноросійського археологічного з'їзду 1896 року в Ризі, зі зверненням уваги на участь українських науковців в роботі з'їзду та окреслити тематику їхніх виступів.

X археологічний з'їзд проходив у Ризі з 1 по 15 серпня 1896 року. Рішення про його проведення було підписане Олександром III, але покровителем і почесним головою (через смерть імператора) став великий князь Сергій Олександрович. Потрібно відзначити, що проведення такого форуму стало можливим завдяки фінансовій підтримці з боку князя. Йому вдалося субсидіювати на потреби Московського підготовчого комітету – 6 тис. крб. та 3 тис. крб. на організацію і проведення засідань з'їзду.

Важливим чинником ефективної роботи наукового форуму на всіх етапах його проведення стала активна участь у роботі Ризького та Ревельського підготовчих комітетів членів наукових громадських об'єднань – Естляндського літературного товариства в Ревелі (засн. у 1842 р.), Естонського вченого товариства у м. Юр'єві (засн. у 1838 р.), Товариства естонських літераторів у м. Юр'єві (засн. у 1872 р.), Курляндського товариства літератури та мистецтва у м. Мітаві (засн. у 1816 р.), Латиського літературного товариства у м. Мітаві (засн. у 1842 р.), Товариства історії та старожитностей російських Остзейських провінцій (засн. у 1834 р.), Латиського товариства у м. Ризі (засн. у 1868 р.), Товариства з вивчення острова Езеля у Арнсбурзі (засн. у 1865 р.), Літературного товариства у м. Фелліні (засн. у 1881 р.), Елгавського латиського товариства у м. Мітаві (засн. у 1880 р.). І навіть незважаючи на більш ніж достатню кількість наукових громадських об'єднань, підготовча робота, яка проводилась на території Прибалтики до з'їзду стимулювала появу ще одного, нового об'єднання – Товариства з вивчення старожитностей у м. П'ярну (1896 р.) Відповідно до прийнятого статуту Товариства, до кола напрямків діяльності його членів входило: збирання історичних та археологічних пам'яток, особливо рукописів; обговорення наукових питань, рецензування нової літератури, публікація праць членів Товариства та проведення публічних лекцій [7, 2].

Уміла організація підготовчими комітетами пошукової роботи на місцях (залучення місцевих священиків та селян до збирання історичних старожитностей), позитивно відобразилась на проведенні Археологічної та Етнографічної виставок під час роботи з'їзду.

На Археологічну виставку свої найцінніші експонати надали музеї Риги, Ревеля, Арнсбургу, Фелліна, Юр'єва, Мітави, а також окремі церкви та товариства. Зазначимо, що на цій виставці були представлені не лише археологічні, але й археографічні предмети. Початок колекції етнографічної (латиської) виставки був покладений у 1886 році з ініціативи наукового комітету Ризького латиського товариства. За власний кошт вони організували наукові експедиції у різні райони краю, внаслідок яких вдалося зібрати багаті колекції давніх національних костюмів, предметів побуту та мистецтва. На проведення виставки Товариство субсидіювало 10 з 20 тис. крб. Зважаючи на міжнародний характер проведення археологічного

форуму, всі експонати виставки були підписані трьома мовами – латиською, російською й німецькою. Для нас буде цікавою інформація, представлена у 8-му з 18-ти відділів виставки – на 1896 р. у Ліфляндії існувало 372 та у Курляндії 201 латиські товариства. На Україні (в межах Російської імперії) у цей хронологічний період була дозволена діяльність не більше 10 товариств, а питання про підписи українською, поряд з російською, мовою під експонатами на виставках українських археологічних з'їздів навіть не обговорювалося у підготовчих комітетах.

Унаслідок спільної підготовчої роботи шанувальників історії, вперше делегатам X археологічного з'їзду були продемонстровані археологічні карти Прибалтики, карта ліфляндських городищ, карта Ліфляндії часів існування Лівонського ордену; бібліографічний покажчик друкованих робіт з археології Прибалтики та розкішний каталог Археологічної виставки (85 сторінок, 34 фотографії) [7, 5].

Показником шанобливого ставлення до предметів своєї історії стало відкриття до початку роботи з'їзду Музею церковних старожитностей у Ризі, підготовка кількох колекцій церковних предметів.

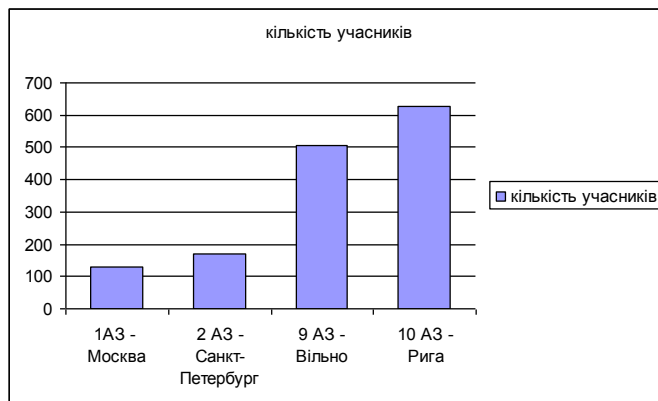
Офіційна статистика з'їзду засвідчує наступне: кількість депутатів – 622, кількість секційних засідань – 33 (за іншими даними – 44), прочитано та обговорено наукових доповідей і рефератів – 103 (за іншими даними – 98), імперські університети представляли – 50 осіб, інші наукові установи та організації – 62 особи.

Тематика наукових доповідей була поділена на 11 секцій: Первісні старожитності; Історико-географічні та етнографічні старожитності; Пам'ятки мистецтва; Побут домашній, юридичний, громадський та військовий; Церковні старожитності; Пам'ятки мови та письма; Класичні, візантійські та західноєвропейські старожитності; Прибалтійські старожитності;

Східні старожитності; Нумізматику та сфрагістику; Археологічні пам'ятки.

Після короткої характеристики X з'їзду і, спираючись на джерельні та історіографічні матеріали, перейдемо до «українського питання».

Відомо, що депутатами у Московському підготовчому комітеті з 86 його членів від України були: Багалій Дмитро Іванович, Буцинський Петро Микитович та Морозов Юлій Іванович від Харківського університету, Кочубинський, Олександр

Олександрович, Успенський Федір Іванович та фон-Штерн Ернест Романович представляли Новоросійський університет, Одеське товариство історії та старожитностей російських і Історико-філологічне товариство при Новоросійському університеті, Кулаківський Юліан Андрійович був делегований від Історичного товариства Нестора-літописця при університеті св. Володимира, Павлов Олексій Степанович від Церковно-археологічного товариства при Київській Духовній академії, Ретовський Отто Фердинандович і Веселовський Микола Іванович від Таврійської вченої комісії. Ми переконані, що, незважаючи на нечисельне представництво українських науковців на рівні підготовчої роботи археологічного з'їзду, факт їхнього залучення до неї свідчить про визнання їхньої ролі у науковому світі [1, 10].

На формування більш-менш повного враження, наскільки дозволяють джерельні матеріали, про запропоновану від українства тематику для обговорення в межах наукового форуму, свідчать дані, наведені в таблиці № 1.

Таблиця № 1

Багалій Д. І.	Роль Харківського університету у вивченні місцевих старожитностей на початку XIX ст.
Антонович В.Б.	Визначення поховальних типів у курганах давніх земель: Волинській та Холмській
Бранденбург Н.Е.	До якого племені можуть належати ті з язичницьких могил Київської губернії, в яких разом з небіжчиками поховані остови вбитих коней
Істомін М.П.	Про національний характер молдаво-валазького населення у XIII–XVI ст.

Наукові записки

	та його ставлення до південної Русі
Геодорович Н.	Початкова історія міста Луцька Волинської губернії. Про колись існуючі православні Волинські монастирі за матеріалами архіву Почаєвської Лаври
Успенський Ф. І.	Перекази про давню готську історію, які збереглися у Іордана. Підґрунття норманської теорії в руській історії.
Юр'ян А.	Про схожість мотивів латиської та української народних пісень.
Мякотін В. А.	Про підсусідки в Лівобережній Україні.
фон Штерн К.	Про Магдебурзьке право в містах Лівобережної України
Стороженко А. В.	Чим пояснити деякі полонізми у давніх київських топографічних назвах?
Мальмерг В. К.	Час та місце походження грецьких і греко-варварських виробів, знайдених в південній Росії
Каманій І. М.	Про зосередження всього матеріалу з української історії в Київському Центральному Архіві при Університеті. Про необхідність заснування центрального історичного архіву у Харкові
Сумцов Н. Ф.	Про археологічне значення орнаменту на писанках. Чи можливо на основі надрукованих матеріалів написати історію руського мистецтва?
Редін Є. К.	Ікони Богородиці, шановані на Русі, походження їхніх назв та зв'язок їхніх художніх типів з візантійськими та західними відповідниками.
Степович А. І.	Вплив чеської літератури на руську.
фон Штерн Е. Р.	Кордони розповсюдження предметів мистецтва та монет греко-римського світу в Росії на підставі розкопок.
Лінниченко І. А.	Що означає вислів про печатки князя Лева? Чи збереглися грамоти, окрім надрукованих, які мають стосунок до стосунків українських князів з Торуном та іншими містами?
Сторожев В. Н.	Питання розвитку археографії.

Опрацювання змісту «Известий» з'їзду засвідчило, що не всі питання із запропонованих потрапили в перелік доповідей чи рефератів, заслуханих безпосередньо в Ризі. Все ж таки як позитив зазначимо наступне: по-перше, важливий сам факт обговорення на міжнародному науковому форумі питань, присвячених історії й археології України при загальній спрямованості з'їзду на вивчення прибалтійської археології та історії. Вважаємо за доцільне навести їхній перелік у таблиці № 2.

Таблиця № 2

Мищенко Ф. Г.	Повідомлення Геродота про позаскіфські землі Росії.
Бранденбург Н. Є.	До якого племені можуть належати ті з язичницьких могил Київської губернії, в яких разом з небіжчиками поховані остови вбитих коней.
Мальмберг В. К.	Про час та місце походження грецьких та греко-варварських виробів, знайдених в Україні.
Антонович В. Б.	Про пам'ятки кам'яного віку, знайдені у Києві за останні три роки. Про систематизацію городищ на основі контурів у басейні Дніпра.
Кулаківський Ю. А.	Про розкопки кримських курганів улітку 1896 року.
Багалій Д. І.	Про магдебурзьке право в містах Лівобережної України.
Істомін М. П.	До історії живопису в Києво-Печерській лаврі.

По-друге, частина українських дослідників – учасників з'їзду – брала участь в обговоренні рефератів на загальноархеологічну та історичну тематику (таблиця № 3).

Таблиця № 3

Єфименко О. Я.	Про археологічні форми землеволодіння у Германців та Слов'ян.
Д'яконов М. А.	Про монастирських дітей в Московській державі у XVI–XVII ст.
Істомін М. П.	Про облогу Риги царем Алексієм Михайловичем у 1656 році.
фон-Штерн Е. Р.	Про торговельні шляхи ганзеатів до Великого Новгороду.
Маркевич А. І.	Про руське місто Ригу на Дону у XVII ст.
Зверев С. Є.	Про залишки християнства на Дону у домонгольський період.
Лудмер Я. І.	Про російську та німецьку генеалогічну літературу.

По-третє, визнаючи заслуги українських дослідників на рівні міжнародної археологічної та історичної наук, окремим з них довірили головування на секційних засіданнях: О.І. Кірпічніков вів засідання секції «Пам'ятки мистецтва, старожитності класичні, візантійські та західноєвропейські», О.О. Кочубинський – «Пам'ятки мови та письма», Д.І. Багалій – «Пам'ятки археологічні».

Отже, ми маємо констатувати й відзначити позитивну роль українських дослідників, а точніше представників історичної та археологічної наук з українських територій, які входили до складу Російської імперії наприкінці XIX ст., в організації (участь у Московському підготовчому комітеті) та проведенні (головування на секційних засіданнях, читання рефератів та доповідей, участь у їхньому обговоренні) X археологічного з'їзду. Звичайно, запропонована тема не може бути розкрита в рамках представленої розвідки. Логічним є її продовження з опорою на опрацювання джерельного та історіографічного матеріалу інших позаукраїнських археологічних з'їздів.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Десятый Археологический съезд в г. Риге. 1 – 20 августа 1896 года. Состав Предварительного комитета. Правила съезда и вопросы и запросы, заявленные к съезду. – М., 1894. – 26 с.
2. Е. Р. Сообщения на X Археологическом Съезде в Риге 1896 года (Краткий обзор). – СПб, 1897. – 8 с. Отт. из № 3 – 4 «Византийского временника, 1896 г.».
3. Заремба С. Археологічні з'їзди в Києві (1874 – 1899) // Київська старовина. – 1995. – № 3. – С. 65 – 72.
4. Известия X-го Археологического съезда в Риге 1 – 15 августа 1896 г. – Рига, 1896. – 248 с.
5. Каковкіна О. М. Археологічні з'їзди другої половини XIX – початку XX ст. в Україні. Науковий та суспільно-політичний аспекти. Автореф. дис. ... канд. істор. наук: 07.00.01 / Дніпропетровський державний університет. – Дніпропетровськ, 1998. – 18 с.
6. Кучеренко А. А. Археологічні з'їзди та український культурно-освітній рух другої половини XIX – початку XX ст. // Проблеми історії та археології України. Зб. мат. Між народ. наук. конф. до 100-річчя XII Археол. з'їзду в м. Харкові 25-26 жовтня 2002 року. – Харків, 2003. – С. 158 – 159.
7. Мищенко Ф. Краткий отчет о командировке на X Археологический съезд в Риге. – Казань, 1896. – 10 с.
8. Павлова О. Г. XII Археологічний з'їзд і дослідження пам'яток мистецтва на Харківщині // Проблеми історії та археології України. Зб. мат. Між народ. наук. конф. до 100-річчя XII Археол. з'їзду в м. Харкові 25-26 жовтня 2002 року. – Харків, 2003. – С. 205 – 208.
9. Сведения о заседаниях Исторического общества Нестора-летописца с 27 октября 1895 по 27 октября 1896 г. // Чтения в Историческом обществе Нестора-летописца. – К., 1896. – Кн. 11, отд. I. – С. 3 – 39.
10. Труды Московского предварительного Комитета X Археологического Съезда в г. Рига. Вип. 1 – 2. – М., 1895 – 1896. Вип. 1/ под ред. В. К. Трутовского, 1895. – 93 с.; Вип. 2 / Под ред. гр. П. Уваровой. – 1896. – 283 с.
11. Труды X Археологического Съезда в Риге 1896 года. – М.; Рига, 1899 – 1900. – Т. 1 – 455 с.; Т. 2 – 124 с., Т. 3. – VI, 218, 144, 161 с.

Романенко И.С. X РИЖСКИЙ АРХЕОЛОГИЧЕСКИЙ СЪЕЗД 1896 Г. И УКРАИНА

Статья посвящается исследованию процесса организации и проведения X Всероссийского археологического съезда 1896 года в Риге и влиянию этого научного форума на общую картину развития науки этого периода.

Ключевые слова: археология, археологический съезд, археологические экспонаты, научные общества.

Romanenko I.S. X RUSSIAN ARCHAEOLOGICAL CONVENTION IN 1896 IN RIGA AND UKRAINE

The article is devoted to the research of the organization process and holding of the 10th All-Russian archaeological convention in 1896 in Riga and the influence of this scientific forum on the general development tendency of the science of the mentioned period.

Key words: archaeology, archaeological convention, scientific forum.